

Označavanje i kontroliranje ekoloških poljoprivrednih proizvoda

Ivica Kisić¹, Tomislav Ivanušić²

Izvorni znanstveni rad

¹Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Svetošimunska 25, 10000 Zagreb, Hrvatska,
(e-mail: ikisic@agr.hr)

²Vebera Tkalčevića 46, 10040 Zagreb, Hrvatska

Sažetak

Ekološka poljoprivreda zauzima sve veće mjesto u svjetskoj poljoprivredi i u stalnom je porastu što se tiče ukupnih poljoprivrednih površina u ekološkom gospodarenju. Zakoni i regulative, koji nadopunjuju postojeće ili razvijaju nove standarde, doneseni su u više od 120 zemalja diljem svijeta, što upućuje na opću zainteresiranost glede ekološke poljoprivrede. Osim evidentne činjenice da ekološka hrana svojim načinom uzgoja povoljno djeluje na očuvanje prirodnog okoliša, lokalne kulture i zajednice ona je također usporedno sa tzv. konvencionalnom hranom, po nekim prosudbama kvalitetnija u odnosu na bogatstvo okusa i hranjivih sastojaka. Danas moderan i savjestan potrošač sve češće poseže za kupovinom ekoloških proizvoda i spreman je odvojiti više novca za takav proizvod koji svojom cijenom to i zahtjeva. U današnje vrijeme modernog tržišta, kada su nam svi proizvodi više-manje dostupni uvijek i u svako vrijeme, više nije pitanje problema nabave ili potrošnje ekoloških proizvoda već se u prvi plan stavlja pitanje garancije i sigurnosti da li je proizvod koji smo kupili i za koji smo platili ekstra vrijednost stvarno proizvod iz ekološkog uzgoja. Za tu svrhu toga danas postoji mnogo organizacija, bilo na međunarodnoj razini, nacionalnoj ili privatnoj razini koje svojim postupcima kontrole označavanja, potvrđivanja i inspekcije stvaraju povjerenje i sigurnost potrošača u vjerodostojnost ekoloških proizvoda na tržištu. U Hrvatskoj također postoji te se razvija tržište ekoloških proizvoda pa je zbog toga važno poznavanje određenih standarda i zakona radi bolje upućenosti i razumijevanja funkcioniranja, smisla i važnosti ekološke proizvodnje i proizvoda.

Ključne riječi: ekološka poljoprivreda; ekološki proizvod; tržište

Uvod

Naziv «ekološka poljoprivreda» odnosi se na sve procese koji se odvijaju uz poštivanje mjera očuvanja okoliša od početnih stadija uzgoja sve do posljednjih stadija kao što su pakiranje, skladištenje, transport te izlaganje na policama dućana. Prema tome, ekološka se proizvodnja ne odnosi samo na proizvodnju već na cijeli sustav koji se koristi kako bi proizveli i dostavili ekološki proizvod krajnjem potrošaču. U ekološko poljoprivredne standarde osim proizvodnje, prerade i manipulacije proizvodima uključene su i mjere zaštite potrošača od prevare koje se provode kroz stroge sustave kontrole, inspekcije i potvrđivanja. U većini zemalja gdje postoji ekološka poljoprivreda zakonski je regulirano označavanje ekološke hrane. Danas postoje nekoliko izvora generalnih načela i standarda, koji se odnose na ekološku poljoprivredu na internacionalnoj razini. Cilj ovog rada je sistematski prikaz različitih standarda i regulativa koje uređuju označavanje i kontrolu ekoloških proizvoda na području Europe sa osvrtom na Hrvatsku.

Materijal i metode rada

Rad je rađen uz pomoć znanstveno-istraživačkih racionalnih metoda spoznaje i to metodama analize, sinteze i indukcije. Prvo je izvršena analiza tj. raščlanjivanje, razdvajanje cjeline na sastavne dijelove radi što potpunijeg i boljeg upoznavanja cjeline i njenih elemenata, različitih izvora od kojih su neki na internetu a drugi u obliku stručne literature. Nakon toga je izvršena sinteza tj. sjedinjavanje sastavnih dijelova, dobivenih analizom, radi stvaranja složene cjeline u obliku rezultata istraživanja. Indukcijom tj. logičkim zaključivanjem, pri kojem polazimo od pojedinačnih činjenica a zatim se one uopćavaju kao temelj za raspravu i zaključak.

Rezultati istraživanja i rasprava

Definiranjem cilja i metodike istraživanja dobiven je rezultat istraživanja tj. sistematski prikaz međunarodnih, nacionalnih i privatnih standarda koji se odnose na označavanje i kontrolu ekoloških proizvoda na području Europe (Mignozzi i Bertino 2004) i Hrvatske (Ivanušić 2006). Ekološka poljoprivreda prakticira se u otprilike 120 zemalja diljem svijeta a površine u ekološkom gospodarstvu konstantno se povećavaju. Prema podacima Willera i Yussefia (2006) u veljači 2006. godine više od 30 milijuna hektara diljem svijeta bilo je pod ekološkim gospodarstvom. Najveći dio tih površina je smješten u Australiji (oko 12 milijuna ha), Kini (oko 3,5 milijuna ha), Argentini (gotovo 3 milijuna ha), a od europskih država u Italiji (oko 1,2 milijuna ha). Prema istom izvoru najveće certificirano ekološko imanje od 994.000 ha smješteno je u Australiji.

Ovisno od države do države možemo ustvrditi da je današnje tržište i proizvodnja ekološke hrane pod direktnom kontrolom od strane međunarodnih, nacionalnih (apsolutno dominira u RH) ili privatnih standarda. Nadalje ekološki standardi sadrže opise i definicije pojedinih pojmova, sadrže poglavlja koje definiraju označavanje koje predstavlja osnovni način komunikacije između proizvođača i prodavača s jedne strane i potrošača s druge strane, definiraju pravila koja se odnose na inspekciju, sustave certifikacije te poglavlja koja se odnose na kontrolu uvoza. Također, svi standardi imaju točno definirane dozvoljene supstance za ekološku proizvodnju i načine transporta, skladištenja, prerade i pakiranja ekoloških proizvoda. Među prvim bili su IFOAM standardi objavljeni 1980. godine kao temeljni standardi za organsku proizvodnju i preradu. Sve relevantne informacije o IFOAM standardima, normama i potvrdnim kriterijima za eko-proizvodnju i preradu mogu se naći na internetskoj stranici <http://www.ifoam.org>. *Codex Alimentarius* je zajednički program standarda kojeg su 1991. godine pokrenule FAO i WHO (uz sudjelovanje EU i IFOAM-a) i koji definira smjernice tj. okvire za proizvodnju, preradu, označavanje i marketing ekološki proizvedene hrane (www.codexalimentarius.net).

U Zemljama članicama Europske Unije označavanje biljnih proizvoda, kao ekoloških, regulirano je EU Regulativom 2092/91 (<http://europa.eu.int/eur-lex>), koja je započela djelovati 1993. godine, a proizvodi dobiveni ekološkim uzgojem stoke regulirani su EU regulativom 1804/99, koja je važeća od 2000. godine. Te regule služe za zaštitu proizvođača od nepoštena konkurencije te štite i potrošače od pseudo ekoloških proizvoda. Biljni i životinjski proizvodi te prerađeni poljoprivredni proizvodi koji se uvoze u EU mogu se označiti kao ekološki jedino ako su u skladnosti s potrebama zadanim EU regulom 2092/91. Prije nego što je donesena EU regulativa privatne potvrdne organizacije bile su jedine organizacije koje su pružale garanciju potrošačima ekoloških proizvoda. Standardi su često varirali s obzirom na lokalna obilježja koja odražavaju potrošačev izbor, kulturne različitosti, proizvodne uvjete, proizvodne reference i tržišni odaziv. U 2000. godini Europska Komisija predstavila je i uvela oznaku za ekološke proizvode koji se može koristiti samo na onim proizvodima kod kojih 95% sastojaka čine ekološki proizvodi porijeklom iz EU i koji su prerađeni, pakirani i označeni u EU ili su uvezeni iz zemalja koje imaju jednake ili odgovarajuće sustave kontrole. Korištenje simbola je dobrovoljno te se može koristiti zajedno sa nacionalnim vladinim ili privatnim oznakama radi prepoznavanja ekoloških proizvoda. Za sada samo manji broj kompanija, naročito u južnoj Europi, koristi EU oznaku i njegov utjecaj na tržište je malen. Privatne oznake razvijaju se već mnogo godina. U mnogim Zemljama članicama nije moguće prodati ekološki proizvod ukoliko on ne nosi oznaku nacionalnog/privatnog potvrdnog tijela, zbog toga što prodavači ne žele prodavati takav proizvod ili zbog toga što potrošač takav proizvod ne bi prepoznao kao ekološki.

U Europi danas postoji mnogo zemalja gdje postoje udruženja farmera čija je dužnost između ostalog i izrada privatnih standarda za označavanje eko-proizvoda. Oni su se pojavili puno prije nacionalnih i međunarodnih organizacija za ekološku poljoprivredu. Takvi privatni standardi i njihove oznake, koji su prisutni u gotovo svim zemljama EU, uživaju veliko povjerenje potrošača i razlog su razvoja ekološke poljoprivrede tih zemalja. U začetima stvaranja privatnih standarda oni su predstavljali smjernice i načela po kojima se poljoprivrednik trebao ravnati, no danas ti standardi u detalje definiraju pravila i uvjete proizvodnje te prerade eko-proizvoda. Ti privatni standardi, u nekim elementima, čak i nadilaze minimalne zahtjeve postavljene od strane nacionalnih i međunarodnih regulativa. Privatni standardi su općenito zahtjevniji na području agrikulture i prerade, a da bi uvezeni proizvodi bili prihvaćeni i označeni logom privatnih standarda moraju biti u suglasnosti ne samo

sa EU regulom 2092/91 i ostalim nacionalnim regulama već i sa uvjetima postavljenim od strane privatnih standarda. Ukoliko usporedimo privatne standarde s nacionalnima možemo zapaziti razliku i u metodi njihova razvoja, naime privatni standardi razvijaju se od «dna» tj. polazišna točka im je farmer dok se nacionalni standardi nameću s vrha prema «dolje», tj. polazišna točka im nije farmer pojedinac već nacionalni interes.

U Republici Hrvatskoj ekološka poljoprivreda predstavlja relativno mlad i novi vid uzgoja bilja i stoke koji još nije dovoljno razvijen. Od 2001. do 2003. godine donesen je Zakon i niz pravilnika koji reguliraju ekološku proizvodnju, a rađeni su prema EU regulativi. Razvoj ekološkog tržišta evidentan je usporedbom porasta ukupnih površina pod ekološkim gospodarenjem u periodu od 2003. (3.506 ha) pa do 2006. (14.975 ha) sa trendom nastavka rasta u pozitivnom smjeru. Temeljem navedenog Zakona i pravilnika Ministar poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva uspostavlja sustav kontrole ekološke poljoprivrede putem ovlaštenog djelovanja Nadzornih stanica, Pravnih osoba za postupak potvrđivanja i Ispitnih laboratorija, a sam rad Nadzornih stanica kao i ekoloških proizvođača nadzire poljoprivredna inspekcija MPŠVG RH. Osnovni zadatak Nadzornih stanica je kontrola ekološke proizvodnje i suglasnost proizvodnje s postojećim pravilnicima. Ovlaštene Nadzorne stanice moraju udovoljiti uvjetima hrvatskih normi HRV EN 45004, trenutno je u RH ovlašteno 6 nadzornih stanica. Glavna funkcija Pravne osobe za provedbu postupka potvrđivanja je provođenje postupka potvrđivanja sukladnosti proizvoda, procesa i usluga, u ekološkoj poljoprivredi, s postojećim Zakonom i pravilnicima. Pravna osoba mora biti ovlaštena od strane nadležnog Ministarstva, upisana u Upisnik te mora udovoljavati uvjetima hrvatskih normi HRV EN 45011. U RH su ovlaštene dvije pravne osobe. Ovlašteni Ispitni laboratorij je pravna osoba ili posebna organizacijska cjelina unutar pravne osobe, ovlaštena od strane Ministra za ispitivanje proizvoda, procesa i usluga u ekološkoj proizvodnji. Ovlašteni laboratorij mora udovoljavati uvjetima hrvatskih normi HRN EN ISO/IEC 17025, u upisniku ih trenutno ima 4.

Iz svega iznesenog u prethodnom tekstu nameće se zaključak da je EU donijela i postavila pravila koja se odnose na cijelu Uniju, no i dalje postoje neke varijacije između standarda korištenih od strane proizvođača u različitim Zemljama članicama. Velikim proizvođačima (osobito iz bivšeg istočnog dijela Europe) koji žele prodavati svoje proizvode na senzibilnom tržištu bivše zapadne Europe koristilo bi postojanje transparentnog i preglednog sustava. Iako EU regula 2092/91 predstavlja zakon koji se direktno primjenjuje na sve Zemlje članice, međutim u određenim slučajevima ostavljena je određena sloboda za Zemlje članice. To je slučaj kod korištenja aditiva i određenih pomoćnih tvari prilikom prerade životinjskih ekoloških proizvoda, za koje je usklađivanje pravila još uvijek u tijeku. Također EU regula dopušta korištenje određenih ne-ekoloških elemenata ali u isto vrijeme pokušava ih ograničiti i predviđa njihovo daljnje ograničavanje i smanjenje kroz određeni vremenski period ovisno o rastu ekološkog sektora. U nekim Državama taj tranzicijski period završio je 2003., kod nekih 2005. godine. a kod ostalih on se nastavlja sve do 2010. g. EU Komisija smatra da s ciljem da se održi integritet ekološkog uzgoja, tranzicijski periodi, u principu, se ne smiju produživati. Još jedan od problema je i taj što je trenutačno vino tj. proces vinifikacije neobuhvaćen od strane regulative. Vino dobiveno od ekološkog grožđa dosada se nije označavalo kao ekološko vino već samo kao vino dobiveno od ekološkog grožđa, što znači da kupci koji kupuju takvo vino mogu biti obmanuti što se tiče aditiva koji su korišteni u samom procesu vinifikacije. Zbog toga dolazi do zahtjeva od strane proizvođača i potrošača za boljom identifikacijom i usklađivanjem standarda vinifikacije. Sam interes potrošača za eko-proizvodima vidno se povećao u mnogim zemljama izvan EU, pogotovo u razvijenim zemljama poput SAD-a i Japana. Kako bi se osigurao pristup tim tržištima važno je da EU standardi o eko-proizvodnji i kontroli postanu prepoznatljivi diljem svijeta.

Zaključak

Čini se da je stagnacija nepoznata riječ u svijetu ekološke poljoprivrede. Prema podacima Willer i Yuseffi (2006) tržište eko-proizvoda 2005. godine vrijedilo je u Njemačkoj oko 3 milijarde eura, te u Francuskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu i Italiji po 1,5 milijardi eura. Više nije upitno da li će ekološki pokret nastaviti s razvojem, već će izazov biti kako održati korak sa konstantnim rastom i razvojem a da ne dovedemo u pitanje opća načela ekološke poljoprivrede tj. da ne ugrozimo kvalitetu tog proizvoda. Potencijalni problemi dešavaju

se zbog neusklađenosti koja se javlja između međunarodnih, nacionalnih i privatnih standarda i zakona. Sama načela ekološke poljoprivrede jednako su definirana u svim zakonima, regulativama i standardima, no neke neusklađenosti glede označavanja, pakiranja, proizvodnih procesa, dozvoljenih aditiva ili prerade razlog su eventualnog ograničavanja slobodne trgovine. Zbog toga danas u svijetu postoje mnoge aktivnosti i djelovanja usmjerena prema usklađivanju ekološki potvrđenih sustava koji su doveli do stvaranja čvrste platforme uspostavljene od strane IFOAM/FAO/UNCTAD radne skupine koja je započela s radom isključivo sa svrhom prijeko potrebnog usklađivanja. Osim te radne skupine na harmonizaciji i usklađivanju različitih međunarodnih, nacionalnih i privatnih standarda radi i EU, a kao rezultat toga stvoren je Akcijski plan za ekološku hranu i poljoprivredu u kojem su prepoznati određeni problemi i navedena njihova potencijalna rješenja.

Što se tiče stanja ekološke poljoprivrede u RH, možemo reći da postoji velik rastući interes. Sam Zakon i pravilnici o ekološkoj poljoprivredi rađeni su po uzoru na EU regulativu što našu zakonsku osnovu čini prilagođenom za potrebe i zahtjeve EU. Problem hrvatske ekološke poljoprivrede je taj što RH nije pozicionirana i prepoznata na svjetskom ekološkom tržištu. Štoviše RH se u kontekstu ekološke poljoprivrede ne spominje ni na relevantnim internetskim stranicama kao što su www.organic-europe.net i <http://organic.com.au>, za razliku od naših susjednih zemalja Bosne i Hercegovine, Srbije te Crne Gore.

Literatura

- Håring Anna Maria et al (2004): Organic farming and measures of European agricultural policy, University of Hohenheim, Germany.
- Ivanušić, Tomislav (2006): Označavanje i kontroliranje ekoloških poljoprivrednih proizvoda, Diplomski rad, str. 37. Agronomski fakultet, Zagreb.
- Mingozzi, Achille, Bertino Rosa Maria (2004): Bio Europe-2004 – Organic Directory for Europe. Distilleria EcoEditoria, Forly, Italy.
- Willer Helga, Yussefi Minou (2006): The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging Trends. IFOAM Research Institute of Organic Agriculture FiBL, Frick, Switzerland.

Labeling and control of organic agricultural products

Abstract

Organic agriculture is taking one of the leading positions in the world agriculture as far as agricultural areas under ecological management are concerned. Laws and regulations, which supplement the existing or develop new standards, are being brought in more than a hundred countries around the world and on all continents, which shows the world's interest in organic agriculture. Besides the evident fact that organic food with its way of growing has a beneficial influence on the preservation of environment, local culture and community, it is, compared to the so-called «conventional food», much better quality in the range of different tastes and nutritive substances. Nowadays, a modern and conscientious consumer buys organic products more often and is ready to spend more money for such a product. In the time of modern market, when all products are more or less available to us at all times, it is not a problem to purchase or to consume organic products, the problem is whether the product which we have bought and paid extra value really comes from an ecological growing. For this purpose there are today many organizations on the international, national or private level, which with its control procedures including marking, certification and inspection create trust of consumers into the authenticity of ecological products on the market. The market of organic products has been developing in Croatia too so it is important to know the standards and the laws in order to be informed better and to understand the functioning, the significance and the importance of both the organic production and the products.

Key words: organic agriculture; organic products; market